

Lakewood Daf Yomi

PRESENTED BY SRULY BORNSTEIN

לע״נ

ברוך דוב ז״ל בן יבלחט״א משה חיים ווידרא נ״י
הרב שמעון דוד בן ר' יעקב יוסף איידער זצ״ל

מראה מקומות רשפי אש

לע״נ מרים שיינדל בת יבלחט״א אפרים שמעון סינאוויץ

(א) שנת ק"א. צ"ל י"ח: יומא פ"ח. (ב) נכרות כ"ג. (ג) מ"ק ט"ו. (ד) תוספתא פ"א מ"ק ט"ו. (ה) נ"ט. (ו) מ"ק ט"ו. (ז) ע"י מגילה ט"ו. (ח) יומא דף פח. ע"ש. (ט) יומא דף ה. וע"י תוס' ביצה דף יח: ד"ה כל. (י) ע"י רש"י פסחים נד: ד"ה פ"ן השמטות וכו'. והגמ"ל ס"י תקנ"ד ס"ק כג. הניחו ל"ע. (כ) בפרקין ה"ו. וע"י בילק"מ, (ל) לעיל י"ב. (מ) פ"ק דתמורה דף י"ג. וע"ש בתוס' ד"ה ואלין.

הגהות הב"ח

(א) גמ' כל שהוא משום אכל כגון תשעה באב. י"ב פ"ן דברצ"ן א"ת לפלוני פ"ן שהוא משום אכל ופ"ן שהוא משום תענוג אכל צוה"כ שהוא דלוריתא אע"פ שהוא משום תענוג אכור פ"ן בחמין פ"ן גזון: (ב) שם מ"א לא אכולה ובמאי אילימא בחמין כו' כ"ל ותיבת עסקין נחמק: (ג) רש"י ד"ה ה"ג כ"ע לא לא בחמין: (ד) ד"ה כשאמר אכור ברחיצה ו' גבי תענית: (ה) ד"ה לא אשאר קאי אנעילה ומלאכה ולעולם ק"ן: (ו) תוס' ד"ה אמר ר"ח כו' כגון תשעה באב ואכל אכור פ"ן כו' כ"ל ותיבת אכור אפילו גזון נחמק: (ז) ד"ה וכן כו' פירוש דקאי אכ"ל דקאמרינן דבצונן מותר: (ח) בא"ד כלומר אשאר דנין קאי אנעילה ומלאכה אכל לא:

הגהות הגר"א

[א] גמ' (שאוובין בינהו). ת"מ (ועמ"ש רבינו צ"ח ס"י ר"א ס"ק קכ"ו ו"ט):

תורה אור השלם

(א) וא"ל יאספו כל חרד בדברי אלהי ישראל על מעל הגולה ואני יושב קשומים עד למנחת הערב: וע"ש ב"ד

ובמנחת הערב

קמתי מתענית וברקעי בגדי ומעילי הגולה ואני יושב קשומים עד למנחת הערב ואכרעה על פני מעל הגולה ואכרעה על פני מעל הגולה ואני יושב קשומים עד למנחת הערב: וע"ש ב"ד

רבינו גרשום

י"ג ו' ראשונים ד' אחרונים. בשלמא רחיצה וסיכה ונעילה הסגול וחשימש המטה. מה אסיפת זקנים ביום. כנופיה מצפרא ולא מאורתא. איפוך אנא רמצפרא מצלי

ולארתא קרו ומטרו. במנחת הערב ואכרעה על פני מעל הגולה ואני יושב קשומים עד למנחת הערב: וע"ש ב"ד

מאימתי פרק ראשון תענית

יג.

נ"א א מ"י פ"ה מהלכות תעניות הלכה י' סגן עשין מד"ס ג טו"ש"ע א"ח ס"י תקנ"ד סעף ז: ב ב מ"י פ"ה מהלכות אכל הלכה ד' סגן שס טו"ש"ע י"ד ס"י שפ"א סעף ז: א ב מ"י פ"ג מהלכות תעניות הלכה ד' טו"ש"ע א"ח ס"י תקנ"ד סעף ז: ב ב מ"י פ"ג מהלכות תעניות הלכה ד' טו"ש"ע א"ח ס"י תקנ"ד סעף ז: ג ב מ"י פ"ג מהלכות תעניות הלכה ד' טו"ש"ע א"ח ס"י תקנ"ד סעף ז: ד ב מ"י פ"ג מהלכות תעניות הלכה ד' טו"ש"ע א"ח ס"י תקנ"ד סעף ז: ה ב מ"י פ"ג מהלכות תעניות הלכה ד' טו"ש"ע א"ח ס"י תקנ"ד סעף ז: ו ב מ"י פ"ג מהלכות תעניות הלכה ד' טו"ש"ע א"ח ס"י תקנ"ד סעף ז: ז ב מ"י פ"ג מהלכות תעניות הלכה ד' טו"ש"ע א"ח ס"י תקנ"ד סעף ז: ח ב מ"י פ"ג מהלכות תעניות הלכה ד' טו"ש"ע א"ח ס"י תקנ"ד סעף ז: ט ב מ"י פ"ג מהלכות תעניות הלכה ד' טו"ש"ע א"ח ס"י תקנ"ד סעף ז: י ב מ"י פ"ג מהלכות תעניות הלכה ד' טו"ש"ע א"ח ס"י תקנ"ד סעף ז:

איפוך אנא. פי' דימא פלגא קמייחא דיומא מללו וצונו רחמי ואלך פלגא מעיני צמילי דמתא ומשני לא ס"ד: רב חסדא ב"ל שהוא משום אב"ל כגון תשעה באב (ו) אכור אפילו בצונן ואב"ל אכור בין בחמין בין בצונן וכו'. ירושלמי (ז) יוסף צריה דרבי יהושע פ"ן לוי נתשעה באב וצוה"כ מרחץ ידיו ומקנה צמפה ומעצרה על גבי עיניו רבי יונה תרי סמרטוטי ויהיז תותי כרעיה (ח) פי' היה מניח סמרטוט תחת הכר כדי ללחחו ומעצרו על גבי עיניו: **וכ"ל** שהוא משום תענוג וכו'. ועכשיו שאין תענית לצור צבצול אלא תשעה באב (ט) מותרין אפילו בחמין אפילו י"ז נתמחו וז"ל גדליה כן פסק ראב"ה ור' יואל אצ"ו אכור לרחוץ בחמין:

ונועלין המרחצאות. פי' שהן חמין: **אמו** סוכרין נהרות כו'. כלומר אי הוה אכור צלון מי איכא למיתני סוכרים נהרות פשיטא דלא מלי למסכר כלומר כמו קן לא תידוק מהא דקתני ונועלין המרחצאות: **טבילה** בחמין מי איכא. הא שאזכיר נינו מללא קאמר משמחת לה טבילה (בחמין) דכשירה בחמין כגון שהוסמו והוסמכו לצריכה אלא שאמר בחמין טבילה יש להוכיח דכולו שאזכר אפילו ע"י המשכה לא מהניא טבילה והא דאמר (י) דהמשכה כולה כשירה ר"ל לענין שאינה פוסלת את המקוה כשאר מים שאזכיר אכל טבילה ודאי אינו עולה בהם:

וכן אתה מוצא במנודה ואב"ל מאי לאו אכור. פי' (י) אהא דקאמרינן וצונן מותר לאכל נמי מותר צלון וקשיא לרז חסדא דאמר אכל אכור פ"ן בחמין פ"ן צלון ומשני אשאר אכור כלומר אשאר דנין (ב) אנעילה וסיכה אכל לא קאי אהא דצונן: **הכביד** שערו מיקל בתער. פי' דרך תמיכה אכל לא דרכו דרך גילוח מדקאמר מיקל ולא קאמר מגלח:

בצונן לא לעולם בחמין ודקא קשיא לך וכן אתה מוצא במנודה ובאבל אשאר קאי תא שמוע דאמר ר' אבא הכהן משום ר' יוסי הכהן מעשה ומתו בניו של ר' יוסי בן רבי חנינא ורחץ בצונן כל שבעה התם כשתכפוהו אבליו הוה דתניא (י"ב) תכפוהו אבליו זה אחר זה הכביד שערו מיקל בתער ומכבם כסותו במים אמר רב חסדא (יג) בתער אבל לא במספרים (יד) במים ולא בחול אמר רבא אבל מותר לרחוץ בצונן כל שבעה מידי דהוה אבשרא וחמרא מיתבי

לא אכל צלון שרו: כד. רחוי הוא צית אלהינו כו': ואם איתא. כדמוקמת לה דצונן שרי מאי קא דענא ליה רבי חנינא לתנא קמא מאיכוד טבילה נהי דלא טבלי בחמין משום כבוד צית אלהינו הא מנא טבלי צלון אלא לאו צלון נמי אסידי והיינו דאמר לאכד: אמר רב פפא. לעולם בחמין טבילה ויהיו דקאמרינן חייבי טבילות אין כו"ל עלמא לא וצונן כ"ע שרי ומאי לאכד דקאמר ר' חנינא כגון צאתה דלא שכיח לון: כשאמרו אכור (ד) [במ"אכד]. גבי תענית לצור לא אמרו אלא ציוס אכל צלילה מותר מהכא (ז) משמע דצלילי תשעה באב מותר צלילה בחמין ואין ציטול אלא ציוס אכל אין מפרסמין הדצר: יצא לדרך. חוק לעיר: וכן אתה מוצא במנודה ואב"ל. הכי גרסינן במאי ואכל אכל הני קאי ואפילו ארסייה ושמע מינה דתענית לצור אכור לרחוץ כל גופו ואפילו צלון ותיבתא לרפרס צר פפא: לא אשאר קאי. אנעילה (ה) וסיכה ולעולם הך רחיה בחמין היא אכל צלון שרי לרחוץ כל גופו והשתא דאמרת צמודה ואכל לאו ארסייה קיימי ליכא לאקשוי דכפרת לעיל אילימא בחמין מי שרי: ורחץ בצונן בתוך שבעה. גרסינן אלמא צלון שרי: שתכפוהו אב"ל. צוה אחר זה דקתני שמתו בניו שניהם ולפיכך התיירו לו כדאשכחן גבי שיער: מיקל בתער. דשקיל פורתא מנייהו: **ובתער. דרך שניו:** נתר. קרקע הוא או אפן כעין שקורין קר"א צלע"ו: בנתר וחז"ל. דרך לכנס (ז) שיתלבן: מידי דהוה אבשרא וחמרא. דתענוג הן צלון: אין

הערב קמתי מתענית וברקעי בגדי ומעילי הגולה ואני יושב קשומים עד למנחת הערב ואכרעה על פני מעל הגולה ואני יושב קשומים עד למנחת הערב: וע"ש ב"ד

הערב קמתי מתענית וברקעי בגדי ומעילי הגולה ואני יושב קשומים עד למנחת הערב ואכרעה על פני מעל הגולה ואני יושב קשומים עד למנחת הערב: וע"ש ב"ד

איפוך אנא. דפלגא דיומא קמא הוה קרו ומפטרני וצונו רחמי וצאריך פלגא מעיני: על מעל הגולה. ואני יושב קשומים עד מנחת הערב ובמנחת הערב קמתי מתענית וברקעי בגדי ומעילי הגולה ואכרעה על צרכי ואכרעה כפי אל ה' אלהי: ובמנחת הערב קמתי. אלמא צאריך פלגא צונו רחמי עד פניא מכלל דפלגא קמא מעיני צמילי דמתא: צמחיה פ"ן חכליה כתיב צעורה וא"ל יאספו. לי היו מתאספין וצאין טושים שצנן להגיד לפני על מעל וטמא הגולה להפרישם: משומם. אישחורדיין צלע"ו על מעל שמתודין. עד מנחת הערב מצות ואלך שהלל נוסה דאמרינן צמ"ס יומא (דף כח:): לתייה דאכרעה מני משחרי כותלי: קמתי מתענית. לא שמתענה עד המנחה ואח"כ אוכל אלא כלומר מנער נפשיה. וברקעי ועס שאני קורע בגדי ומעילי הייתי מתפלל כדי שאתרעה: כ"ל שהוא משום אב"ל. כל תענית שאסרו חכמים רחיה משום אכל כגון ט' באב שהוא משום אכילות מורצן וכל שכן אכל ממש שמתו לפניו דאית ליה ערעא טובא אכור פ"ן בחמין וכו': משום תענוג. שמתערין ואוסרין עמנן בתענוג: ה"ג אמר רב אידי בר אבין אף אנן נמי תנינא ונועלין את המרחצאות וא"ל אב"י ואי בצונן אכור סוכרין את הנהרות וכו': אף אנן נמי תנינא ונועלין את המרחצאות וא"ל אב"י ואי בצונן אכור סוכרין את הנהרות מיבעי ליה למיתני. ח"ף אפן נמי תנינא צמחית' דקתני גבי תענית לצור ונועלין את המרחצאות דהיינו חמין אכל לון מותר. ח"ל אצ"י כלומר ואי הוה סבירא ליה לתנא דין דצונן אכור הכי הוה צע"י למיתני סוכרין את הנהרות הכי מלי למיסכריהו: אבא. רב אידי הכי קא קשיא ליה צמחיתין דקאמר (א) שמע מינה דלא אכור אלא חמין מכדי קמתי מתני אכורין צמחיה וסתם רחיה פ"ן חמין פ"ן צלון למה לי חו למיחד ומיתנא ונועלין אלא למימרא דדוקא חמין וכו': צימא מסייע ליה. לרז חסדא דאמר כל שהוא משום אכל אכור אפילו צלון: כ"ל חייבי טבילות. נדה וילדת (ב) טובלים כדרכן: טבילה בחמין מי איכא. חמי האור הא שאזכיר נינו: א"ל לאו בצונן. וחייבי טבילות אין משום דטבילה צומנה מנחה (ג) שמתער לטהר עממו: ה"ג כו"ל ע"מא לא. (ד) בחמין ולא צלון: לא נצרכה אלא לחמי טבילה. והלכך חייבי טבילות אין כולי עלמא

לא אכל צלון שרו: כד. רחוי הוא צית אלהינו כו': ואם איתא. כדמוקמת לה דצונן שרי מאי קא דענא ליה רבי חנינא לתנא קמא מאיכוד טבילה נהי דלא טבלי בחמין משום כבוד צית אלהינו הא מנא טבלי צלון אלא לאו צלון נמי אסידי והיינו דאמר לאכד: אמר רב פפא. לעולם בחמין טבילה ויהיו דקאמרינן חייבי טבילות אין כו"ל עלמא לא וצונן כ"ע שרי ומאי לאכד דקאמר ר' חנינא כגון צאתה דלא שכיח לון: כשאמרו אכור (ד) [במ"אכד]. גבי תענית לצור לא אמרו אלא ציוס אכל צלילה מותר מהכא (ז) משמע דצלילי תשעה באב מותר צלילה בחמין ואין ציטול אלא ציוס אכל אין מפרסמין הדצר: יצא לדרך. חוק לעיר: וכן אתה מוצא במנודה ואב"ל. הכי גרסינן במאי ואכל אכל הני קאי ואפילו ארסייה ושמע מינה דתענית לצור אכור לרחוץ כל גופו ואפילו צלון ותיבתא לרפרס צר פפא: לא אשאר קאי. אנעילה (ה) וסיכה ולעולם הך רחיה בחמין היא אכל צלון שרי לרחוץ כל גופו והשתא דאמרת צמודה ואכל לאו ארסייה קיימי ליכא לאקשוי דכפרת לעיל אילימא בחמין מי שרי: ורחץ בצונן בתוך שבעה. גרסינן אלמא צלון שרי: שתכפוהו אב"ל. צוה אחר זה דקתני שמתו בניו שניהם ולפיכך התיירו לו כדאשכחן גבי שיער: מיקל בתער. דשקיל פורתא מנייהו: **ובתער. דרך שניו:** נתר. קרקע הוא או אפן כעין שקורין קר"א צלע"ו: בנתר וחז"ל. דרך לכנס (ז) שיתלבן: מידי דהוה אבשרא וחמרא. דתענוג הן צלון: אין

הערב קמתי מתענית וברקעי בגדי ומעילי הגולה ואני יושב קשומים עד למנחת הערב ואכרעה על פני מעל הגולה ואני יושב קשומים עד למנחת הערב: וע"ש ב"ד

הערב קמתי מתענית וברקעי בגדי ומעילי הגולה ואני יושב קשומים עד למנחת הערב ואכרעה על פני מעל הגולה ואני יושב קשומים עד למנחת הערב: וע"ש ב"ד

הערב קמתי מתענית וברקעי בגדי ומעילי הגולה ואני יושב קשומים עד למנחת הערב ואכרעה על פני מעל הגולה ואני יושב קשומים עד למנחת הערב: וע"ש ב"ד

הערב קמתי מתענית וברקעי בגדי ומעילי הגולה ואני יושב קשומים עד למנחת הערב ואכרעה על פני מעל הגולה ואני יושב קשומים עד למנחת הערב: וע"ש ב"ד

הערב קמתי מתענית וברקעי בגדי ומעילי הגולה ואני יושב קשומים עד למנחת הערב ואכרעה על פני מעל הגולה ואני יושב קשומים עד למנחת הערב: וע"ש ב"ד

הלכות תענית סימן תקסה

פה באר הגולה

תקסה דין תפלת 'עננו', וכו' ר' סעיפים:

א יחיד (א) אומר 'עננו' ב'שומע תפלה', בין יחיד שקיבל עליו תענית (ב) *בין יחיד המתפלל עם הצבור בתענית-צבור, יוכן שליח-צבור שמסדר תפלתו בלחש כיחיד דמי ובי'שומע תפלה': הגה ואומר קודם 'כי אתה שומע' וכו', (ג) ולא יחתום ב'עונה בעת צרה', אלא כשמגיע ליכלל על צרה וצוקה יסיים 'כי אתה שומע תפלת' וכו' (בי" בשם תוספות). ולא ישנה ממטבע הברכה, אפילו כשמתענה יחיד (ד) יאמר 'עננו' (ה) בצום (ו) תעניתנו' וכו' (רשב"א סימן כה): ב' אם שכח מלומר 'עננו', אין מחזירין אותו (ו) (ועיין לעיל סימן רצד סעיף ד וה); ואם נזכר קודם שעקר רגליו, 'אומרו בלא חתימה (ז) (לאחר (צ) תפלתו): ג' יש אומרים שאין היחיד אומר 'עננו' כי אם (ג) במנחה, (ח) שמא יאחזנו בולמוס ונמצא שקרן בתפלתו, אבל שליח-צבור אומרו 'גם בתפלת (ז) שחרית *כשהוא מתפלל בקול רם, *שאי אפשר שלא יתענו קצת מהקהל. 'ובארבע צומות גם היחיד אומר (ט) בכל תפלותיו, דאפילו יאחזנו בולמוס ויאכל שייך שפיר למימר 'עננו ביום צום התענית הזה', כיון שתקנו חכמים להתענות בו: הגה ונהגו בכל הצומות שלא לאמרו (י) כי אם במנחה, מלבד שליח-צבור שאומרו שחרית כשמתפלל בקול רם: ד' טוב לומר בתחנונים שאחר תפלת המנחה לאחר 'אלהי נצור' וכו' 'רבוץ כל העולמים, גלוי וידוע לפניך שבזמן שביית-המקדש קיים אדם חוטא ומקריב קרבן ואין מקריבים ממנו אלא חלבו ודמו וכו': ה' אין היחיד רשאי לומר שלש-עשרה מדות ידרך תפלה ובקשת רחמים, (יא) דדבר שבקדושה הם, אבל אם בא

איגרת החסידים

באר היטב

תקפא סעיף ב בהג"ה, וכן כתב הרדב"ו סימן רמו:

(ה) תעניתנו. והקשה הט"ז דהיאך יאמר צום תעניתנו דהוא שקר, שאין הרבים מתענים היום, ע"כ י"ל עננו ביום צום תענית, וכ"כ הב"ח. והמ"א בשם הרשב"א לא כ"כ אלא אפילו יחיד המתענה רשאי לומר תעניתנו ולא מיחזי כשיקרא דא"א שלא יהא אחד בסוף העולם שמתענה היום, ע"ש. והיד"אהרן הסכים עם הב"ח וט"ז. מי שמתענה תענית יחיד והיה ש"צ והתפלל, כחזרה לא יאמר עננו בש"ת, דכשהצבור אינו מתענין איך יאמר עננו בחזרת התפלה, אבל כשבא לבהכ"נ ומצא שהתפללו הצבור בלחש והוא צריך לעבור לפני התיבה

משנה ברורה

א אומר 'עננו' ב'שומע תפלה'. רוצה לומר, שאינו קובע ברכה לעצמו בין 'גואל' ל'רופא' כמו שליח-צבור אלא כוללה ב'שומע תפלה', וכדלקמיה בהג"ה: (ב) בין יחיד המתפלל עם הצבור. דרך לשליח-צבור קבעו ברכה לעצמו בין 'גואל' ל'רופא' ולא ליחידים: (ג) ולא יחתום וכו'. ואפילו שליח-צבור אם שכח לומר 'עננו' בין 'גואל' ל'רופא', שאומר ב'שומע תפלה', גם-כן (ה) לא יחתום שם בברכה בפני עצמה, אלא יסיים 'כי אתה שומע' כיחיד: (ד) יאמר עננו וכו'. דלעולם לישתתף אינש בהדי צבורא: (ה) בצום תעניתנו. ולא מיחזי כשיקרא מה שאומר בלשון רבים, דאי אפשר שלא יהיה אחד בסוף העולם שמתענה היום [מ"א]. ויש מאחרונים (ג) שמצדדים לומר 'ביום צום תענית'

לאחר, יורד לפני התיבה ומתפלל בקול רם לצבור ואז יאמר עננו כיון שאינו חוזר ומתפלל בלחש, שכנה"ג, ע"ש. ועסי' תקס"ו ס"ה: (ג) חפלתו. נ"ל דר"ל דוקא לאחר תפלתו רשאי לומר אבל אם נזכר קודם שהתחיל רצה אין לאמרו דהוי הפסק בתפלה, מ"א, ע"ש: (ג) במנחה. כתב המ"א: ונ"ל דאפילו מתפלל מנחה גדולה יאמר עננו, דאפילו יאחזנו בולמוס לא יהיה שקרן בתפלתו דעכ"פ התענה עד חצות, ע"ש. וכתב ט"ז: ונראה דאם רוצה להתפלל בשחרית עננו ולדלג ביום צום תעניתנו הרשות בידו, דאז אין חשש שמא ימצא שקרן, וכן ראוי לעשות, ע"ש: (ד) שחרית. ע"י סימן תקנו כתבתי בשם הט"ז שאין

ביאור הלכה

לתקן לקבל גם מקודם, דהוי קבלה גמורה לאידך פוסקים הנ"ל: * בין יחיד המתפלל עם הצבור. ואפילו אם הוא מתפלל עם הש"ץ בשוה גם-כן לא יאמר ברכת 'עננו' עמו, ורק ב'שומע תפלה' כשאר יחידים [אחרונים]. כתב החי"אדם: יחיד שאינו מתענה ומתפלל עם הצבור יאמר ב'שומע תפלה' 'עננו' ויאמר 'ביום תענית צבור זה [א"י בשם הב"ח], עד כאן לשונו, ובמאמר-מרדכי השיג על זה, עיין שם, ודבריו נכונים, דיחיד שאינו מתענה אין לומר 'עננו' בשום פנים: * כשהוא מתפלל בקול רם. אבל בתפלת לחש שלו לא יאמר 'עננו' ב'שומע תפלה', דהוא כשאר יחידים: * שאי אפשר שלא יתענו קצת מהקהל. עיין לקמן בסימן תקסו סעיף ג דבעינן דוקא עשרה מתענים, אלא דכאן מיירי שיש עשרה שדעתם להתענות, ורק מחששא שמא לא יוכלו אחר-כך להתענות, בזה אמרינן כיון דעל-כל-פנים ישאר מעט אף לבסוף, לא מיחזי כשהצבור אבל אם יודע שבשעת תפלה אין שם עשרה

(ג) או 'ביום צום התענית', (ד) והעולם נהגו כרמ"א, וכן העתיק בדרך-החיים: ב' (ו) ועיין לעיל סימן רצד סעיף ד וה. דשם מוכח בסעיף ד (ה) דתיכף כשיסיים ברכת 'שומע תפלה' אין לו לחזור אף-על-פי שלא פתח בברכה שלאחריה, רק אחר תפלתו יכללה ב'אלהי נצור', כדלקמיה, וגם הסעיף ה דשם שייך לכאן: (ז) לאחר תפלתו. קודם (ו) יהיו לרצון: ג' שמא יאחזנו בולמוס. שיהיה צריך לאכול כדי להשיב נפשו. ועיין בט"ז שכתב, דאם רוצה להתפלל בשחרית 'עננו' ולדלג תיבות 'ביום צום תעניתנו' הרשות בידו, דאז אין חשש שמא ימצא שקרן: (ט) בכל תפלותיו. ואפילו (י) בתפלת ערבית שקודם התענית, דעצם התענית (ס) מתחיל מבערב: (י) כי אם במנחה. ואפילו מתפלל מנחה גדולה יאמר 'עננו', דאפילו אם יאחזנו בולמוס לא יהיה שקרן בתפלתו, דעל-כל-פנים התענה עד חצות [אחרונים]: ה' (יא) דדבר שבקדושה

שער הציון

(ה) שולחן-שלמה: (ג) ב"ח וט"ז וכדעת האגודה: (ג) כן כתב כנהר-שלום דהרצאה לעשות כדברי האגודה יאמר כן כדי שלא יהיה תפלתו בלשון יחיד: (ד) עיין בדרכי-משה: (ה) מגן-אברהם, ואפילו לא אמר אלא השם בלבד [אחרונים]: (ו) היינו לכתחלה, ובדיעבד יכול לומר אף אחר יהיו לרצון' כיון שלא עקר רגליו עדיין: (ז) הגרי"א בשם גמרא ותוספתא: (ח) דאף שבג' צומות רשאי לאכול כלילה ולא הצריכוהו להפסיק מבערב, מכל מקום שם תענית מתחיל מבערב, שאם ישו שוב אינו רשאי לאכול [הגר"א בשם הר"ז]:

ראש על אר"ן רבה

לאחר שיצא שמעו של רבינו כגאון עצום כנגלה ובנסתר וכבקי נפלא בש"ס ופוסקים נקרא לכהן פאר כר"מ ור"מ ואב"ד בארם צובא²¹. מיד עם בואו²² דאג רבינו להוסיף ספסלים בבתי המדרשות שבעיר וליסד בתי מדרש חדשים. קול התורה החל להדהד בעיר ביתר שאם וביתר עז.

רבינו ישב על מדין עשרות בשנים. מכל עבר הריצו אליו אגרותיהם לשאול דבר ה' זו הלכה, הן קטנים הן גדולים. לכולם ענה רבינו פעם בקצרה ופעם בארוכה כפי מסת הפנאי שעמדה לידו. לבסוף החליט להעלות את חידושו על ספר והם הם פירושו הנפלאים על חלק אורח חיים שבשו"ע.

חבל על דאבדין

בנוסף לפירושו על השולחן ערוך חיבר רבינו עוד ספרים רבים, אותם הוא מונה בהקדמתו לספרו "תורת חכם" וז"ל:

"וכאשר זה נהגתי בעצמי להיות קובץ על יד לאט לאט מימי השילוח... וכאשר ראיתי ונתון אל לבי להשלים כל דבר על אופניו אז נתתי גמר לפי שיר השירים הנק' אצלי עטרת שלום. וכה עשיתי כפי איכה הנקרא אצלי מגינת לב. אחר כך... אסתר הנקרא עטרת זהב... רות הנקרא תורת חסד... דניאל הנקרא מפשר חלמין... קהלת הנקרא מנורת זהב... איוב וספר ישעיה ופי' על ספר תורה..."

אך דא עקא ובית דפוס לא היה בנמצא באותם ימים בארצות המזרח. לכן נאלץ רבינו לשלוח את ספריו להדפסה באירופה, כנראה בוויניציה. עלות ההדפסה היתה עצומה. מסיבה זו בחר רבינו לשלוח להדפסה תחילה את פירושו למגילת אסתר, משום היותו קטן הכמות. כשחלף הזמן ולא נודע מה עלה בגורלו של הספר החליט לנסוע בעצמו יחד עם בנו ולקחת עמו את שאר הספרים שחיבר במשך עשרים שנה. בהיותם בלב ים התנפלו על האונייה שוודים ובנס ניצל רבינו ממות. אולם ספריו נלקחו ממנו לבלי שוב²³. וכך מתאר זאת בהקדמתו הנ"ל:

ב. רבי משה בנימין מבגדאד שלח את ספריו מבגדאד לקושטא להדפסה והם נשדדו בדרך עם הכסף שהיה מיועד להדפסה. וכך כתב בהקדמתו לספרו "מעשה רב" (קושטא תצ"ו): "...והיכרתי ב' ספרים בדרך נסתר וכו' הא' קראתי שערי ירושלים וס' השני קראתי שמו תפילה למשה כי' ששלחתים להעלותם על מזבח הדפוס ונאנסו בדרך בעו"ה ע"י הליסטים".

ג. במכתב ששלח רבי צדקה חוצין (הראשון) לידידו רבי רפאל שלמה לאניאדו בחלב, ביקש ממנו לטפל בהדפסת ספריו ולשולחם לויניציה. הוא גם מספר לו על ספריו הקודמים שנשלחו להדפסה ואבד זכרם. ומסיים: שלחתי ספרי אשר טפחתי ורביתי חמשה ספרים עם השיירה הבאה לקראתכם. ואני רוצה לעשות אותם שני ספרים: ספר אחד של דרושים על סדר הפרשיות וספר אחד שו"ת וכו' (צדק ומשפט ח"מ סי' ל').

ד. רבי יוסף ה' נאים כתב בהקדמתו לספרו "מלכי רבנן" וז"ל: רוב חכמי המערב חברו ספרים למיניהם, כל אחד מה שאייתה נפשו ומה שהשיגה נשמתו... אבל אשמים אנחנו לנו שלא נותרו לנו חיבוריהם לשתות בצמא את דבריהם... ונשארו נפזרים בכ"י ונשכחים כמה מאות שנים ונקברו במחשכי בתי עקד הספרים, מטושטשים ומשובשים, הן מצד העניות שלא היו

פרק ד'; ח"ב דף מ"ה ע"ב). "... והרב חיים הכהן דרש (שבועות פרק ב'; ח"ג דף נ"ג ע"ב). "... אף את זה חזיתי למהר"ר חיים הכהן ז"ל שכתב וכו'" (שם, פרק ג'; ח"ג דף נ"ט ע"א). "... ומהר"ח הכהן ע"ה היה אומר בטעם אכילת ענינים אלה [בליל ר"ה] (ימים נוראים, פרק ו'; ח"ד דף ל"ד ע"א). "... ומהר"ח הכהן ז"ל היה אומר עוד טעם לדבר וכו'" (ערב יוה"כ פרק א'; ח"ד דף ס"ג ע"ב).

21 בכ"י ביה"ס ל" 122 8° רשום בתחילתו: "סדור האר"י מאת רבי חיים הכהן אב"ד ור"מ ארם צובא".

22 הרנ"ה מענדעלוביטש כתב בהקדמתו הנ"ל שהיה זה אחר פטירת רבי מרדכי הכהן בעמ"ס "שפתי כהן", אולם שוב אין הוא מציין ראייה לכך. במקורות שבדקתי לא מצאתי שום אזכור לכך.

23 כזאת אירע לחכמי המזרח פעמים רבות. הם שלחו ספריהם להדפסה מעבר לים וספריהם אבדו ולא נודע מה עלה בגורלם. ומן הראוי להביא מס' דוגמאות.

א. רבי מרדכי עבאדי כתב בהקדמה לספרו "מעין מים" וז"ל: "מה שרציתי לדפוס בראשונה היה נטמן כי שלחתי ביד ח' אשכנזי ונאבד הספר וגם המעות במזומן, ואותו ח' לא נודע מקומו איה".

"וכאשר בינתי בספרי' אלה אמרתי לרפוס אותם כדי לזכות לעצמי ולאחרים אשר כגילי ואתנה אל לבי לשלוח פי' אסתר תחלה איידי דזוטר... והיה מאז שלחתי אותו להדפיס נתאחר כמה שנים בלתי סבה... וכאשר ארכו הימים ונתאחר כל כך מדאגה מדבר זה נתתי אל לבי ללכת אני בעצמי להדפיס כל הספרים אשר לי... ואלך אל נפשי ונסעתי מפה צובה ונכנסתי דרך ים... הלכנו דרך יום אחד בלב ים ונכנסנו ללמן אחד מקום מוכן לפורענות... ותבא עלינו פוטגא אחת לעת ערב והנה בלהה של יום הששי ממדינת מלטה. וכמעט זמן גברה יד הערלים עלינו.

אז בראותי כי אבדה תקוה השלכתי עצמי בתוך מי הים וגליו ובאו מים זדונים עלי עד צוואר הגיעו ולאט ולאט מלטיני ה' בדרך יבשה ונצולתי מן השבאים כי ראה ה' ברחמי להצילני מן השבאים וגם ממיימי הים וגליו. ואח"כ עברו עלי כמה תלאות מן הרעב ומחיות רעות עד אשר מצאתי יישוב עצמו... מר לי שאבדו כל הספרים לא נשאר אלא אחד בהם. אני מלא הלכתי וריקם השיבני".

לאדפוס אדרא

שבור ורצון חזר רבינו לארץ הקודש. צער גדול גרם לו אוכדן הספרים אותם ריבה וטיפח שנים ארוכות מתוך עמל ויגיעה עצומים ומתוך דחק כלכלי נורא ואיום²⁴. אולם הוא שינס מתניים והעלה אותם מחדש על הכתב, כפי שממשיך הוא וכותב בהקדמתו:

"ואני בוכה והומה עליהם כיוני הגאיות מקונן יומם ולילה כי זה לי עשרים שנה מתעסק לכתוב ספרים הללו... וכאשר לא יכולתי לסבול הצרה הגדולה הזאת ואני צועק ובוכה אמרתי אני אל לבי אנסה לכתוב כבראשונה... ואעפ"י כי לבי אין עמי ודעתי אינה מכוונת עלי אולי יראה ה' בעוני ויעשה עמי ככל נפלאותיו".

לאחר שנשלמה מלאכת כתיבתם מחדש של ספריו התעורר הספק בלב רבינו אם לעזוב את ארץ הקודש ולנסוע בשנית לחו"ל כדי להדפיסם. הוא עשה שאלת חלום ומן השמים הודיעוהו שנשאר לו עוד עשר שנים לחיות²⁵, ולכן על סמך זה שם רבינו פעמיו לעבר קושטא. הוא פנה לר' אברהם פראנקו ואצלו הדפיס בשנת ת"י את ספרו הראשון "מקור חיים". בית דפוס זה לא הצטיין ביופיו ולכן הפסיק רבינו את ההדפסה באמצע. לשם הדפסת ספרו הגדול "תורת חכם" היה זקוק למצוא מקום אחר. הוא פנה במכתב למדפיסים בוירוונה: ר' יעקב ור' יוסף אבוהב וביקשם לטפל בהדפסה. בתחילה ניסו שני האחים הנ"ל להתחמק מעול ההדפסה והציעו לו לחפש אנשים אחרים מומחים בהדפסה²⁶.

מאוחר יותר הגיע אליהם כתב היד של הספר בצירוף המחאה בסך ג' מאות ריאליש, ואז הציעו את רבי משה זכות למגיה ומטפל בהדפסה²⁷. הרמ"ז שלח אגרת לרבינו ובה מודיע הוא שקיבל את הספר מידי ר' שמואל אבוהב (בעמ"ס משפטי

26 באגרת ששלחו לו כותבים הם: "...צר לנו כהיום כי לא יכולנו להפיק רצון מעכ"ת ורצוננו במצותו הראשונה זו הבאה לידנו מחמת חסרון ידיעתנו במלאכת הדפוס והעוסקים בה... אפס כי בהיותנו בעיר וירונ"ה בהעשות המלאכה הזאת שם ע"י אומנים עברים הניכרים לנו, היינו מעיר לעזור בעצמנו בקצת הספרים הנדפסים שם. אך מן היום שנסענו ובאנו אל המקום הזה כלתה מאותו מקום המלאכה הזאת... לכן ייטב נא בעיני מעכ"ת לצרף מחשבתו הטובה למעשה במקום אשר יבחר ע"י אנשים מומחים ובקיאים כראוי לפאר ולהדר עבודת הקדש על הצד היותר טוב" (מ' בניהו, ידיעות על הדפסת ספרים והפצתם באיטליה, סיני לד, עמ' קצד').

27 וכך כותבים הם לו: "בהשמע דבר המלך ודתו אלינו לשעבר על דברת דפוס ס' דרושיו הנחמדים... ובראותנו התעצמות חשק האדון באגרתו השנית להוציא לאור חידושי תורתו וחכמתו

מוצאים כדי חיותם ויתפרנסו בדוחק ובצער לחם לשכר את רעבונם ושרא דעניותא רדף אבתרייהו עד זיבולא בתרייתא... ולא השיגה ידם במה להדפיס את ספריהם להשאיר שמם בעולם, הן מצד שלא נמצא בארצות המערב מכבש הדפוס כ"א בארצות רחוקות מעבר לים וכל הדרכים בחזקת סכנה... ומפני חומר התלאות שעברו עליהם נשאר ספריהם בכ"י טמונים בחיקם כעוללים לא ראו אור, עד שדור אחר דור נתיישנו ונאבדו ואכלם עש והיו כלא היו ומעט מזער נמלט משרידי ספריהם משתף שבולת הזמן עכ"ל.

24 בהקדמתו הנ"ל חוזר הוא מס' פעמים על העובדה שלא היה לו מספיק כסף למצוא מעתיק שיעתיק ספרים אלו בהעתקה נוספת לפחות, ואז היה באפשרי לנסות עוד פעם להדפיסם.

25 ראה בהספרו של רבי משה באכו מרומא על רבינו. נדפס בהקדמת הספר טור ברקת (ירושלים תשנ"ו).

הקדמת מעלת הרב המחבר נרו

אמר

העיר חיים הבהן בן לאדומי הנביא נבון וכפלה דובר נדקה ומסד כמהל אברהם הבהן זלגס בן להר"ל יצחק הבהן זלגה בן להר"ר אברהם הבהן זלגה הנקבר אצל יחזקאל חנביא זלגה בן לטלל כמהל יהודה הבהן זלגה הנקב'נידוס'ל תר"כ בן להר"ר דון יוסף הבהן הספרדי זלגה מהיומי בער מכושר מן התור' רוח ה'נאכי וכתב לי לשון למח' לרש' לשאל ולהשיב אל שאל דבר תורה ולהקהיל קהלות בבתי כנסיות במקום שמרחיבין דלת ולדרוש הלכות פסח בפסח והלכו' עברת מדי שנת בשבת ויה בעתו וכלילה שירה עיי' וכאש' זה נהגתי בענמי להו' קובץ על ד' לאט לאט מימי השילוח כאשר ארכו הימים אמרתי אני ל בני עת לעשות לה' איך ממאס יגיע כפך ואמתחוק לחבר מאשר חכמי ה' את כל דברי התורה וכאשר ראיתי ונתן אל בני להשלים כל דבר על אופניו או כתיבי נמר לפי' שרד השירים הנקד' אנלי עטרת שלום וכה עשיתי בפי' איכה הנקרא אנלי מניכת לב אחר כך כתיבי נמר טוב כפי' אסתר הנקרא עטרת זהב ועוד כתיבי ידי על פי' רות הנק' תורת חסד אה"כ כתיבי אל בני למת נמר לפי' דניאל הנקרא מטטר חלמין גם הכימיני לגמור פי' קהלת הנק' מזורת זהב וגם כמנא אנלי קנת מטי' איוב וספר ישעיה ופי' על ספר התורה וכאשר ביכתי בפני' לה אמרתי לדעום אותם כדי לזכות לענמי ולאחרים אשר ביני ואמנה אל בני לשלוח פי' אסתר תחלה אידי דווסר והוא סימן על הנסים ועל הטורקן וזכרון כי כל ההתחלות קשות והיא מאו שלחתי אותם להדפיס במאחר כמה שנים בלתי סנה רק יען כי אנשי חסד אינם וכאשר ארכו הימים וכתאחר כל כך מדאנה מדבר זה כתיבי אל בני ללכת אני בענמי להדפיס כל הספרים אשר לי ויהי מרוב הדפיה והשמורה שגברה לבני לא סגנתי להעתיק הספר' או' כדי שלא להארך הזמן ולמעט הפיזור ואקום וחלך אל כפי' וכבעתי משה טובה וככפתי דרך ים הלכנו דרך יום אחד בלבים וככנסנו לגמון אחד מקום מוכן לפורענות וכתבענו שב' מהשה ימים לאפס תקוה מרוח אופנה מנשר ותכא עלינו שנתעורר אחת לעת ערב והנה בלהה של יום הששי מהדיכית חלטה וכמעט און גברה יד השלטים עלינו או כראותי כי אברה תקוה השלכתי עמי בתוך מי הים ונליו וכאו מים ודוכים עלי' עד גואר הניעו ולאט לאט מלסני ס' כדרך יעשה וכנולתי מן השכאים כי ראה ה' ברמיזו להנילני מן השכאים וגם מהימי הים ונליו ואחר עברו עלי' כמה מלאכות מן הרעב ומחיות רעוה עד אשר מצאתי יושב ענמי מספר הכיסים שעשה עמי הנה נרוך הנוהל לחייבים טובות באופן כי הנה למלום מר לי מר שאכדו כל הספרים לא כשאר אלא אחד בהם אני מלא הלבתי וריקם השיבני ה' ואני בוכה והואם עליהם כיוכי הנאיות מקובן ויחם ולילה כי זה לי פשרים שנה מתעסק בכתוב ספרים הללו גם בלילה לא סבב לני כל זה נרם לי ההצדד אשר לא כמנא לי איש חסד להדפיס אותם הספר הקטן בכמות וכאשר לא יכלתי לסבול הגרה גדול' הזאת ואני בושק ובוכה אמרתי אני אל בני אברה לכתוב ככראשונה אשע ממני ואבלתה מגדה זו: ואצפי' כי לני איך עמי ודעתי אינה מכוונת עלי' אולי יראה ה' כעיני ויעשה עמי ככל כפלאותיו ואקיים בענמי ולעריב אל חסד ידך וגם כי ההכרח מתגבר והולך מדי שנת בשכתי אשר על כן אמרתי להיות קובץ על ד' לאט לאט ואשר מנא ידו אמרתי להשלים אותם על סדר וקראתי שמו תורת חסם סנה ראש' חסדי כי בלי פסק בתקיים כי תורת חסם מקור חיים לשור ממוקשי מות כי וכות התור' הוא שעמד לי וכתב לי ולבני לני חיים מי הנוף להנכ' מטטרף עיב רבים מנלי הים אשר עד גואר הניעו וגם היה סכח כי אח"כ ישכתי אני וכני' ינו כראש ההר מערב שבת על הקונים עד ליל ראשון שכתבו שם כרשב וכמנא וכמוסר כל וגם ערום וערים וכות התורה הסיר ממני מוקשי מות זאת ושוד אחרת אשר יום ראשון בבקר הנילנו ע"כ ה' הנמר אחד בהצנתי עלינו. אחריו הכביר כעקיים בנו ושף ידו אל הקיר והנילנו ה'נה יחנאיכת הכחש והתה נסיה לנו הק"כ ענמו מספר והניל אותנו ממוקשי מות מתש שכבר היינו כלכדים בהם וכראותי הפח כאשר ואכחנו נמלטנו שלי' ולכן אמרתי ראוי לקר' אסר זה תורת חסם עניי זה שפעה לנו ה'נה זאת ושוד אחרת סבה שמיית כדי לזכות לאשר חלל הגידו כל מי שאומרים דבר שזופה מפי כשהו שפומתי דוכנות בקבר כמנא כי תורת חסם היא מקור חיים לשור ממוקשי מות כי תורת חסם שנוכתת חיים לשי' ה' כשהו ולעה' כ' צדו ד' אלעג כי כפער מן הצולג לא יקרא בו מיתה רק כאדם הכופש מתקום למקום כמו שתקנו הראשונים סבו המה למנוחות כי סמיתת של הנדיקים כק' כשיפה כלכד כי בן אחל אין בין הנדיקים מתיש לאשר חיים עבדה רק צדן הדבור א"כ שגיר קאדר שהוא מקור חיים וג"כ הוא גרמה לשור ממוקשי מות כלומר כי אשילו הפרש זה אשר חלל הגידו כי הנדיק לאשר מיתה אין בו כח הדבור או שאין לו רשות לדבר הא' כמו ליתו קשרי ע"י התורה שאומרים משו' כשהו הוא נמכע וסר ממוקשי מות אותו ממוקש שכלכד בו דהיינו כי כמעט ממנו כח הדבור פד' ממנו לפי כי ע"י התורה שמחדש כהיותו כשהו כאשר אס"כ אומרי' דבר שמופה מפני' אז הוא כינול וסר ממוקשי מות כי שפומתי דיכנות בקבר ולכן דברי' אלה יעידון יגידון כי לא לכבודי ולא לכבוד בית אבא' בת'י אל בני לחבר ספרים רק כי אמרתי אולי איכה לענין זה כי זה כל האדם לרדוף אשר תופלת הכפשי' ועוד כיוס עונם כמנא למי' שאינו עובק בענין הדרשה והגדה כמו שאמרו חכמינו זל' זאת שזאל ה' לא יביעו ולכן אקוה לאל אשר עד הנה עורני יחוקני להוניא הדבר לגמור עיב ואמתפל' לפני כל יודעי' ספר דיכוכי לבק' וכות והמתדל'ים אשר כנילי' ישמחו בן בלי פסק והכל ימתירו כעדי יוניא לשור משעתי ודיכי מכל' הספרים שנאכדו ממני אולי ישובו או לעשות ישאר מ' ש' לחדש תמורתם ויהי ס' עה

הטוב אמן בן ימי
 רבני :

עושה לא דבר רק כיון כי זה חלוי בזה ואם לא אמר ענינו אינו נחוק אין הדבר כן אלא אע"פ שחידד אינו אומר ענינו ה"כ"ה עושה שנאמר שומע תפלה עדין כל כשר יבואו כדאי' בוצר שומע תפילות מבני ישיב חלל שומע תפלה על כנסת

ישראל נאמר ולכן אין מחזירין אותו ואמנם אם נזכר קודם שערך רגליו ואומר בלתי חסיני' יאמר אמרו יהיו לרגליו אמרי פי ומתקבל: [ג] י"א שאין היחיד אומר ענינו כי אם כמנהג וכו' סבירא זי רחוקה היא זרחוקה כעושה שמה יאחזנו בולמוס כי גם שיקראו אסון אין זה שקרן אלא אנוס וכבר אחז"ל מין שאם חשב לעשות יזיז והאנס ולא עשה וכו' כדאי' ולחפשי עמו אמנם כאשר יאמר ענינו ע"ד הוצר בואח הנוס או ינקט מספק זה שדאי לחוש עליו היחיד אצל ע"ד אומר גם כשכחא מתפלל נקול רם בתפלה שחרית שאי אפשר שלא יחטו ק"ח מתקבל וכן כד' צומט גם היחיד אומר בכל הפילותיו וכו' וכבר נבא"ל כי כאשר האדם מתכוין בתפלתו ע"ד האמור אע"פ שלא ישלים אינו שקרן ומה גם

[ח] אין היחיד רשאי לומר י"ג אדות של רחמים דרך תפילה ובקשה רחמים וכו' כבר כתב רבינו יעקב ז"ל ואינו יודע מה חשש יש בדבר שכי אינו אלא בקרא במורה שכי לא אמרו חכמים אלא כל דבר שנקדושה וכו' ואם עיני שכל לך חדע ותשכיל ממואל דבר מה שאמרנו

קודם שערך רגליו ואמר בלא תתימה : [ג] י"א שאין היחיד יאמר ענינו כי אם כמנהג שמש יאחזנו בולמוס ונמצא שקרן בתפלתו אבל ש"ן יאמר גם בתפילת שחרית כשהוא מתפלל בקול רם שאי אפשר שלא יתעורר קצת מהקהל ובארבע ציפורת גם היחיד אומר בכל תפילותיו דאפי' יאחזנו בולמוס ויאבל שייך שפיר לסימט ענינו ביום צום התענית הזה כיון שתקינן חכמים להתענות בו : [ד] טוב לומר בתחנוני' שאמר תפילת המגפה לאחר' אלהי נצור וכו' רבון כל העולמים נלוי וידוע לפניך שבזמן שב"ח קיים אדם וטא ומקריב קרבן ואין מקריבים סמנו אלא חלבו ודמו וכו' : [כ] אין היחיד רשאי לומר י"ג אדות דרך תפלה ובקשת רחמים דבר שבקדושה הם אבל אם בא לאומרם דרך קריאה בעלמא אומרם : [ו] חסתינע' ובפרסם עצמו לאחרים לחשתבה שהיא סתענה הוא נענש על כך :

כל דבר שנקדושה אמנם י"ג אדות הללו הם נקראים מדות של רחמים ומה ענין זה לזה ואמנם דבר שנקדושה כגון קדושת קדושים וצרכו : [ז] המתענה ומפרסם לעמו לאחרים לכשתבט שהוא מתענה הוא נענש על כך כדאי' ביומ' ה"ה אחרת דמיתא ועסק איר גיבס מאודנא לאודנא משום דמשתעיל לאחריו מתענה אלא דכתיב אחרת דכחוס לגבי דהקד בתי : [א] ה"ה מפורסם למעלה מה עטס ש"ן אומר ענינו בין גואל לרופא בחורה מפני כי המדה זו נקרא' גואל שגא' המלאך הגואל ולכן ש"ן דווקא אומר ענינו ברכה כפי עמדה לפי כי כאשר מדה זו נקרא' הפלסא היאלמטה כבוד משי' לך וקראו לרגלו וכנז' לעיל ממ"ט בתיקונים ואחשפלה לרגלו ולכן אז יאמר היחיד

תקס"ו. דיני תענית צבור ובו ח"ס :

[6] בתענית ציבור אומר ש"ן ענינו בין גואל רופא ותותם העונה לעמו ישראל בעת צרה : וקורים יוחל בשחרית ובמנחה בין שחל בשני ובחמשי' בין שחל

ענינו בשומע תפלה כ"ל ועוד מעטע כי אז בתפלה בלחש הוא כבוד הרגלים וסם נאמר עון עקבי יסכני מפני כי נעט כקפירך יעקב ולכן לירך לאומרה בלחשיה וגי' כלולה בשומע תפלה אצל עשה שעולה למעלה במורה כדאי' ס' פנחס דף רכ"ט וז"ל אכל כד חזר ש"ן לנחא ועונה אמן איהו במחנה השנית וכו' ולכן אין פחד עשה מהחילונים ולכן אומר בקול רם ולכן אומרה ברכה כפי עמדה כי הנס מתחלה מדה זו היחה כבוד נקודש כדאי' פ' בלק מגו רחמו סניא אנשירת גרמא עד דלא אחזי מנה רק נקודש אחת כבוד י' זעירא ולכן בשומע תפלה כי אז ישראל עס קדוש מתקיים אחת עתה כבוד נבני כח עשה דברו כבוד שם לכן אומרים ענינו בתענית ונח"ס כי אחת שומע תפלה כל פה כ"ל אמנם כאשר אנו בחורה או במדה הואת כבר נבנית ולכן אומרים ענינו ברכה כפי עמדה והוא בין גואל לרופא שכן נקרא גואל כאומר וזריכה רפואה כבוד הגלות שלא תחער להיו' חולה כי עשה נאמר כי חילת אהבה אני כדאיחא בתיקונים הא כלל דיך' בני מרעא וכו' ולענין הנוגע לישראל יש בזה ג"כ רמז לדבר כי הנה אמנו אומרים ענינו בין גואל לרופא כי הוא חזר לגבי הכרבי' כי הקב"ה יענה לעמו ישראל על ענין הגאולה כי בורה גדולה אמנו

מן הפסע האמור כאן גם היחיד אומר בכל תפילותיו כד' צומט דאפילו יאחזנו בולמוס ויאכל שפיר שייך למימר ענינו ביום התענית כזה כיון שהקנו חכמים להפענו' בו א"כ מפסע זה גם כאשר תענית שחידד מתענה יאמר אותו ממה נפשך אם תענית של חלום הוא כרי זה הקנה מן השמים נאמר והאלוים עשה שיראו מלפניו זה חלוט רע ואם מתענה בלחד מדרכי השטונה כרי זה מן ההורה שגא' וסבס עד ס' אלהיך : [ד] טוב לומר בתחנונים שאמר תפלה הפתחה רבון כל העולמים נלוי וידוע לפניך וכו' כך בפרסם בוצר ס' שמות דף ז' ח"ל מה השופן שהוא אדום וטא לכן אין לומרין אותו לחזור כלו לכן אלא באש כך הקרבן וכו' עששו מי שובס בתעניתו מקריב חלבו ודמו אינו נמק לחור כלו לכן אלא באש דאי' יהודע מתוך תעניתו של אדם מחליט איבדיו ונזכר עליו האש ובאחזה שעה לירך להקריב חלבו ודמו בנחום האש והוא נקרא מזבח כפרה וסיינו דאמר ר' אלעזר כד סוה יתיב בתעניתא כוה מלוי ואומר נלוי וידוע לפניך הא"ח שהקרבתי לפניך חלבי ודמי והתחתי אחס בתעניתו חולשט נפי יר"ח שיהא בריח העולם עפי כשעה זו כריח העולם והקרבן כאש המזבח והרלוי וכו' ולפיכך ריגו הפלס במקום הקרבן ובלגד שטיכין למח דאמרו עכ"ל :

כמתחז"ל

י' שהחפץ בכך אלו היה שם לא היה נגאל יבין נפש התושב י'ונפש דוד שאמר על עצמו כי גר אנכי עמך תושב ככל אבותי ויהדברים מגיעים לשלשלת יוחסין שהיתה לו מן האבות שנחשבו גרים להולדם מתרח ונחור אביו וכל האמהות באו מנחור והרן אחי אברהם וגם דוד מלך ישראל שיצא מרות המואביה גר יחשב כמותה אלא י' שהוא מתיחס גם אחרי ירד חנוך ומתושלח שהיו י' תושבים כטעם י' צדיק בן צדיק וכתוב טובה חכמה עם נחלה כי אין דחוי אצלם כלל ודוד תושב דוגמתם. כי אמנם אדם הראשון י' שייר משלו שבעים שנה לדוד י' בשעה שבקש רחמים על עצמו שלא יתקיים עליו גזר דינו ביום החטא ממש י' אלא ביומו של הקב"ה בכרי שיוכל לעשות תשובה וקבל עליו תענית כל ימיו שהיו תתק"ל שנה כמנין תענית והיה זה באותו היום י' בשעת המנחה דכתיב בה תכון תפלתי קטרת לפניך ראשי תיבות תתק"ל סופי תיבות ניתך שגזר על עצמו התכת דמו בתענית כאמור תתק"ל י' עם ד"ם בגימטריא תתקע"ד דורות אשר קומטו ולא עת כי השתדל בתקנתם י' כטעם אלמדה פושעים דרכיך וחטאים אליך ישובו אלמא חטא רבים נשא כמבקש רחמים על חברו והוא צריך לאותו דבר שורת הדין נותנת שהוא נענה תחלה וכן תפלתי בגימטריא תתק"ל כי בא דגש הלמ"ד במקום יו"ד כנודע וכתוב משאת כפי מנחת ערב שהיא היתה תפלה ראשונה לבאי עולם על כן הזהירו רבותינו על תפלת המנחה ביותר י' ותנן בפרק התכלת אין מחנכין מזבח הזהב אלא בקטורת הסמים של בין הערבים כי הקטרת היא עבודה י' בחשאי וביחידים כנודע לרמוז על י' עבודה שבלב ויחוד המחשבה לכוין היטב ולהתבודד בה.

יד יהודה

נפלה לתוך הקלפות מעולם: (ב) כטעם מה שאמר הכתוב ואתם ידעתם נפש הגר כי גרים הייתם בארץ מצרים שהכוונה כי כן גם אתם מצד נשמותיכם גרים הייתם בארץ מצרים להיותן שבויים בקליפת מצרים וכמו שכתב במאמר אם כל חי חלק ג' סימן כ"ז וכמו שאמרו ז"ל כעין זה כל: (ג) הדר בחוץ לארץ דומה כמי שאין לו אלוה דתמן שכינתא מרחקא מבעלה כדאיאת ברעיא מהימנא פרשת בהר עמוד ר"א שהיא מתלבשת בתוך השרים החצונים והוא בא להסתופף בצלם ועל: (ד) החפץ בכך לדור באהלי רשע יפה אמרו ז"ל באגדת פסח אלו היה שם לא היה נגאל: (ה) ונפש דוד ששתף עצמו משניהם מגר ותושב: (ו) והדברים מגיעים וכו' כבר נתבאר לעיל חלק ב' פרק י"ז וי"ח שנפשו של אדם הראשון היתה באמנה אצל האבות וכמו כן ידוע שהיתה היא גם כן ברוד ובערך זה הם שוים כי כמו שהיתה לטומאה איזו אחות שעה קלה גבי האבות להולדם מתרח ונחור עובדי עבודה זרה שמצד זה נקראו גרים כן היה הדבר גבי דוד שיצא מרות המואביה: (ז) שהוא מתיחס אחרי ירד וכו' שויתרו לו שבעים שנותיו כמו שיבא בסמוך: (ח) שהיו תושבים מכל צד על דרך שאמרו ז"ל: (ט) צדיק בן צדיק כפשוטו וגם בבחינת גלגול נשמתו וכמו שאמר הכתוב על זה טובה וגו' (קהלת ז') ועיין בזה שנתתי לקמן חלק ד' פרק י"ח שחזרה בחנוך ההוא וזהרא עלאה של נשמתא דאדם הראשון ועיין עוד בזה פרשת תרומה עמוד רנ"ט בסתרי תורה: (י) שייר משלו כמו שיבוא בסמוך: (יא) בשעה שבקש כלומר שהיה זה בשעה שעשה תשובה ובקש רחמים ואגב זה מבאר הרב ענין תשובתו: (יב) אלא ביומו של הקב"ה שהוא אלף שנים וזה שבקש להאריך זמן הגזר היה בכדי שיוכל לעשות תשובה: (יג) בשעת המנחה כי בשעה י' סרח ובי"א נידון: (יד) עם ד"ם הניתך בגימטריא תתקע"ד כנגד תתקע"ד דורות שעליהם נאמר אשר קומטו ולא עת: (טו) כטעם שאמר דוד אלמדה וגו' וזה כנגד אדם הראשון שנשא חטא רבים והיינו הדורות שהיו לפניו: (טז) ותנן נמי רצונו לומר דמהאי טעמא מהנכין בקטורת של בין הערבים בהיות הקטרת רמוז על התפלה: (יז) בחשאי לפנים בהיכל ובכהן יחיד: (יח) עבודה שבלב זו תפלה: (יט) והנה קודם וכו' רצונו לומר וליכא להקשות איך שייר אדם לדוד כל

בהספד, מכל מקום נתענשו, כי קצרו בשבחם לפי רום מעלתם, ואתהפך כרעייהו.

קפ. הענין הוא, כפי מה שמצאתי כתוב (זהר ח"ג דף ר"כ ע"ב), כי יש שני מיני צדיקים: הצדיקים הגמורים המופלגים, אינם רואים פני גיהנם כלל וכלל, ויש צדיקים שאינם במעלה כמוהם, רואים פני גיהנם, אבל הם ושלוש אין גיהנם תופש בהם שיהיו מרגישים שום עונש, רק הם הולכים למנוחתם דרך גיהנם, כדי שמכחם ינצלו הרבה רשעים שאוחזים בהם, ונפטרים מהגיהנם.

וזהו ענין שאמר רבן יוחנן בן זכאי (ברכות כח ב) לתלמידיו קודם מותו, והיה בוכה ואומר, כי יש שתי דרכים, אחת לגיהנם ואחת לגן עדן, ואיני יודע באיזו דרך מוליכין אותי. וכי הם ושלוש היה מסופק רבן יוחנן בן זכאי אם יבא לגיהנם, הלא אמרו על רבן יוחנן בן זכאי (סוכה כח א), שלא הניח דבר גדול ודבר קטן בו, והפליגו מאד בשבחיו, ואיך הם ושלוש יהיה הוה אמינא לחוש מחמת גיהנם. אלא הענין היה כך, יודע היה שיכנס לגן עדן תיכף ומיד, רק יש שתי דרכים לצדיקים. דרך אחת, שהוא פשוט לגן עדן. ודרך השני, שהולך לגן עדן, אבל המעבר הוא עובר דרך הגיהנם, ואז מציל כמה רשעים מגיהנם. ואף שלא מגיע לאלו הצדיקים שום הויזק, מכל מקום הם מתפתחים לעבור דרך שם.

ע"ד דרך משל. בעולם הזה אדם מתפחד לילך דרך אשר שם אנשי חיל בעלי מלחמה, אף שיש לו בטחון שלא יהיה ניוק. ועל זה התפלל דוד המלך ע"ה 'נפשי ישוב ינחני במעגלי צדק' (תהלים כג, ג). תפילתו היתה, לילך במעגלי צדק, שהיא הדרך הפשוטה לגן עדן, וזה יעשה לשמו. ואמר, אף-על-פי שאני יודע (אף) [גם] כי אלך (דרך) [ב]גיא צלמות, לא אירא רע כי אתה עמדי' (שם שם, ד), מכל מקום אני מתפלל 'ינחני במעגלי צדק'. ועל זה אמר רבן יוחנן בן זכאי, איני יודע באיזו דרך מוליכין אותי לגן עדן. והנה, אלו הספרנים שאמרו (לעיל אות קע"ה) שלהבת וחכה ואבידה, הוא כנראה שאינם כצדיקים המופלגים, רק כאלו הצדיקים שמתהפך כרעייהו, כלומר, שאינם הולכים במעגלי צדק רק דרך העקומה. על כן מדה כנגד מדה, אתהפך כרעייהו, ואשרי תמימי דרך'.

קפא. יהודה בן תימא אומר, הוי עז כנמר, וקל כנשר, רץ כצבי ונבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים (אבות סוף פ"ה). אלו הארבעה סוככים קיום התורה ומצוותיה ומעלות המדות אשר 'היום לעשותם' (עירובין כב א). גם דרך רמז בכאן, ענין פטירת צדיקים כשהולכין לשלום לעולמם לקבל שכרם. 'נשר' ראשי תיבות: רוח, נפש, נשמה. וכתב בתוצאות חיים, כי 'נשמה' היא: שמן ה'. כי היא 'שמן משחת קודש', השמן היורד מ'ה"א' אחרונה שבשם, כי האם המעברת

מהנשמות. על כן רמזו 'שי"ן' מנשמה כתיבת 'נשר'. והענין הוא, על דרך שכתב הוזהר (ח"ג דף ע"א ע"ב): זכאין אינון צדיקיא דאתרבקין נפש ברוח ורוח בנשמה ונשמה בהקדוש ברוך הוא. 'צבי' ראשי תיבות: 'צדיק באמונתו יחיה' (חכוק ב, ד). 'ארי' ראשי תיבות: 'אבי רכב ישראל' (מלכים ב, יב). 'נמר' ראשי תיבות: 'נאסף מפני רעה' (עפ"י ישעיה נז, א). ועל כן יקחו מוסר לעשות תשובה, והוה 'לעשות רצון אביך שבשמים'.

כלל העולה, הן מהספד החרבן הן מהספד הצדיק, לעורר בתשובה שלמה.

נש"ם אור תורה, מענין תשעה באב והספד

ענין אור תורה, מענין סוד התענית

קפב. כתיב (בראשית ב, טז—יז) 'מכל עץ הגן אכל תאכל, ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו'. ויש להקשות, למאי נפקא מינה אמר לו הקדוש ברוך הוא 'מכל עץ הגן אכל תאכל', וכי לא סגי (ד) [ב]לאו הכי, לא היה לו רק להזהיר, שלא יאכל מעץ הדעת. הענין, אילו לא חטא אדם, אז היה מצות עשה שיאכל מכל, אם היה נשאר בכבודו, והוא בסוד צלם ודמות שלמעלה כביכול. וכל מה שהיה אוכל היה כמו קרבן, והיה זה האוכל ריח ניהוח בקרבנו וקדוש יאמר לו, והיה מקוים בו 'בקרבך קדוש' (הושע יא, ט). אבל לאחר שחטא ונפגם ויירד ממעלתו ונתרחק, אזי הוא צריך להקריב את עצמו, רהיינו בתעניות שמקריב חלבו ודמו. וכן אמרו המקובלים, שאדם הראשון התענה כל ימיו, ורמזו לדבר: חי 'תתק"ל' (בראשית ה, ה), כמנין: 'תענית'. ואף-על-פי שבדברי רבותינו ז"ל (עירובין יח ב), הוזכר שעשה תשובה ק"ל שנה, וזהו התשובה החמורה שעשה שהזכירו, זה היה ק"ל שנה, ולאחר ק"ל שנה פסק מהתשובה החמורה, אבל בתענית היה כל ימיו. ועל זה בא הרמז (תהלים קמא, ב) 'תכון תפלתו קמרת לפניך' ראשי תיבות: 'תתק"ל'. ואמר 'קמרת', כי ריח התענית הוא במקום ריח הקמורת (זהר ח"ב דף כ' ע"א). ואמר אחר כך (שם) 'משאת כפי מנחת ערב' (שם), כי לעת מנחה חטא האדם, כמו שתירגם (אונקלוס בראשית ג, ח): למנח יומא. והקדוש ברוך מיעטו, כמו שכתוב (תהלים קל"ט, ה) 'ותשת עלי כפכה'. זהו 'משאת כפי', וכבר כתבתי זה למעלה.

קפג. והנה, מכח חטא האכילה המשיך על עצמו עכירת החומר בשר ודם כתנות עור ובשר, על כן הוצרך להכניעו בתעניות. והוה מעמם של רכי אליעזר וריש לקיש הסבירא להו (תענית יא א), היושב בתענית נקרא קדוש וחסיד, כמו שכתבתי לעיל בפרק קמא (אות ט"ז). וכתבתי שם, שזהו אפילו במי שלא חטא, הכל מטעם למרק החומר

יד רמ"ה

אחרים יש יותר כח לצדיק שאינו גמור, יעיי"ש (הערת אמו"ר הג"ר אהרן אריה כ"ץ זצ"ל).

פ. עיין בספר ישמח משה עה"ה פ' נח (דף כ"ב ע"ד) מה שמביא דבר נחמד בשם ס' נזר הקודש (על מדרש רבה בראשית), ומיישב שם כמין חומר דברי הגמרא בתענית יעיי"ש גם בפרשת בלק (דף ע"ד ע"ב), דלהציל